

El CASTELL de Bétera

L'origen del castell es remunta a la segona meitat del segle XI, coincidint amb les invasions d'altres pobles musulmans i amb els primers moviments cristians per a reconquerir els territoris arravatats per l'Islam.

En un principi es tractava d'una torre erigida sobre un xicotet sòcol fortificat, precedit, d'un reducte quadrangular que feia a la vegada la funció d'aljub. D'este conjunt arrencava un mur que tancava el poblat de Bétera i un altre que cercava una àrea elevada de la lloma que servia com albacar.

L'alqueria i el *castell* es va retre davant la presència del rei Jaume I el 10 d'abril de 1238. En

juliol de l'any anterior el monarca ja havia compromès Bétera a la Orde militar de Santa Maria de Calatrava.

La Orde emprengué en el *castell* importants obres amb la finalitat d'adaptar-ho a les seues necessitats. El sòcol va ser ampliat cap el sud i per l'est i s'afegien torres i llenços. Però no sols canviava la morfologia, sinó també el concepte de la seua utilització; deixa de ser únicament un element de refugi i vigilància del poblat per a convertir-se en castell senyorial i, a la vegada, en lloc de resistència militar.

Després de la guerra entre el monarca aragonès, Pere IV, i el rei de Castella, Pedro II (1356-1369) en

abril de 1364, Pere IV ordenava que es dugués a terme la demolició del castell per a evitar que tornés a caure en mans dels enemics. No pareix ser que s'en-derroqués totalment.

Al 1386, l'Ordre de Calatrava realitza la donació emfitèutica a la família Boïl de la Vila de Bétera i de la casa-castell, convertint-se en una de les moltes mansions que els barons posseïren al Regne.

Al segle XVI, es succeïren obres de reforma, es va construir la planta superior, dotada de cobertes de fusta i de paviment de bona textura; es modificà la capella, s'obrí el porticat del pati, i es va fer construir dos cellers per ús domèstic –les dos presons actuals–.

Però, malgrat la renovació, al darrer terç del segle XVII, la nova dinastia de barons de Bétera, els Rocafull, preferirà viure a Massalconill. El castell-palau, passaria a ser, a més de la residència del governador i on estava instal·lada la presó local, un complex d'espències habilitades per als serveis de la senyoria, com trulls, cellers, tafona, cavallerisses i magatzems on guardar els impostos en espècie recollits als vassalls. Això vendria a suposar una degradació del castell, ja que al no viure allà els senyors, les obres de reforma i conservació es limitaven al mínim just.

L'any 1885 va esdevenir una devastadora epidèmia de còlera i algunes dependències del castell serien convertides en un hospital de zona, atès per Filles de la Caritat.

En 1888, el Marqués i baró de Bétera, feia prestació de la casa-castell a la Junta de Montes i Senyoriu territorial de Bétera, amb l'objectiu de convertir l'immoble en una escola-asil o hospital, regentada per una comunitat de Filles de la Caritat de Sant Vicent de Paül, que s'encarregaria de l'anomenat Asilo de Nostra Senyora del Carme. El fet suposà unes profundes reformes al castell, que corregueren a càrrec del Marqués, que, entre altres coses va suposar, l'ocultació de les presons i la de la sala del tinell (menjador) per haver servit d'escombrera.

La *Guerra Civil*, interrompí les activitats del Col·legi-asilo. El castell passà a convertir-se en refugi local, en presó i en una base d'alerta aèria. Poc temps després de finalitzada la Guerra, es rehabilità l'anterior aprofitament.

El precari estat provocà, que al 1970 es traslladaren a un nou col·legi. Des de 1970 i fins 1975 albergà de forma provisional el retén, el jutjat municipal, la biblioteca pública, així com una aula destinada a l'ensenyament d'adults, causant a partir de llavors un abandonament quasi per complet.

REHABILITACIÓ DEL MONUMENT

El 5 de novembre de 1981 l'Ajuntament de Bétera, inicià l'expedient de declaració de la Casa-Castell de Bétera com Monument Historicoartístic de caràcter provincial. Expedient que finalitzà el 28 de Juliol de 1982 amb la publicació en el B.O.E. núm. 179.

Al 1983, el Marqués de Dos Aguas, En Pascual de Rojas i Cárdenas, acorda amb l'ajuntament, realitzar la venda pel valor simbòlic d'una pesseta.

Les obres de rehabilitació començaren al juliol de 1984 i duraren cinc anys, vaig la direcció de l'arquitecte Francisco Jurado Jiménez. L'obra no va quedar exempta de crítiques tant per part de veïns, com d'especialistes de patrimoni, per l'abús en la utilització de materials impropis així com pel color rosa de l'exterior.

Actualment s'està en mig d'un nou projecte de rehabilitació que pretén revertir en part les obres dutes a terme als anys 80, per a convertir el castell en un museu de les Cultures i Tradicions de Bétera.

DESCRIPCIÓ EXTERIOR

Els materials utilitzats en la construcció són *maçoneria* i argamassa per a les zones de baix, i de *tapiàl* (parets de terra basta i xafada en el motle) per als murs i torres. Les pedres de cantell es gastaven generalment per a l'interior (per a *adintellar*, arcs, voltes, etc.). Excepcionalment s'utilitzava el taulell per a reforçar algun angle. L'acabament exterior era lluit a capes, segons la tradició àrab.

El castell en tot el seu conjunt, presenta un únic recinte, de planta hexagonal de 1480 m², lleugerament irregular, degut a la disposició dels murs que es troben en equilibri amb la rostadia del terreny. Amb la finalitat de contrarestar el desnivell, tant els murs com les torres van assentades sobre un sòcol en talús que es va pujar fins a aconseguir la part superior de l'escaló natural. Entre ambdós elements hi ha una separació intermèdia concebuda originalment com un camí de ronda exterior, ocupat en algun tram per modernes construccions –algunes derrivades durant la restauració–. A la zona occidental, el talús avança considerablement per a donar lloc a l'inici de dos baluards que se situen als costats de l'entrada.

REHABILITACIÓN Y MUSEALIZACIÓN DEL CASTILLO DE BÉTERA

ai MUSEU DE LES CULTURES I TRADICIONS DE Bétera

El Castell de Bétera
el nostre museu, la nostra identitat

El Castillo de Bétera
nuestro museo, nuestra identidad

Bétera
Ayuntamiento de Bétera

El castell es va construir amb sis torres. Dos de base semi-el·líptica es situen als angles SO (torre III) i NE (torre V), la primera pareix encaixonada per una porta secundària o *poterna* amb la seua barbacana i una construcció posterior. La resta són de planta rectangular. Una està enclavada al angle NO (t. II), hui dia alliberada de la moderna construcció que estava adossada a ella. Altra quadrangular (t. VI) comparteix amb la *torre Mestra*, l'accés principal al castell, al costat esquerre. Esta torre, anomenada "del campanar" per l'espadanya i la campana que hi havia, sofí la caiguda, com ja s'ha dit l'any 1959, però fou completament restaurada. De la torre rectangular del SE (t. IV), que no es conservava més que la part inferior, fins la mateixa altura que els murs veïns, es troba també rehabilitada.

De totes les torres destaca, sense dubte per ser la de més volum, una torre (t. I) també de planta rectangular (de 8 m per 6 m) i d'alçada tronc-piramidal, que correspon a la torre Senyorial, Mestra o també anomenada de l'Homenatge. La seua altura pot arribar als 20 m, i estava distribuïda interiorment en cinc pisos. Al segle XV, els naturals la denominaren *torre de dona Maria*, per haver residit en ella Maria de Boïl, mare del baró En Berenguer Vives de Boïl. En 1897 li van instal·lar el rellotge públic a més d'un joc de campanes, canviant el nom que llavors rebia de *torre Canut* –perquè els pisos interiors s'havien ensorrat i quedava buida– pel de el *Rellotge*. Hui dia és la caixa de l'escala que condueixen a les diverses plantes per esta part.

Totes les torres i murs anaven coronats de merlets acabats en xicotets prismes punxeguts. La restauració ha tret a la llum alguns d'estos elements que havien quedat amagats per transformacions posteriors, però s'han retirat els remats triangulars.

Al costat de la torre SO (t. III), en la part més alta del mur, sobreixien dos mènsules de pedra que pareixien indicar l'antiga ubicació d'un matabalcó (espècie de xicotet balcó tancat amb ranures verticals que sobreixien de les muralles amb fins defensius), malgrat que la seua situació tan propera a dita torre pareix desvirtuar la seua funció. Hi ha qui diu, que sostenia una espècie de gàbia on es tancava, a la vista de tots i damunt la muralla, el qui mereixia un càstig.

Dibuix preparatiu d'una pintura de Rafael Monleón, ca. 1875. Podem observar en la part baixa, esquerra, l'entrada secundària (*poterna*), una moderna construcció entre les torres V i VI, que es degué d'ensorrar poc després, i merlets insinuats entre les torres IV i V, que no han sigut recuperades en la rehabilitació del castell.